

P R E F A Ț Ă

Volumul „*Provocări juridice ale unei societăți în tranziție*” reunește comunicările prezentate în cadrul ediției 2023 a *Conferinței științifice anuale a Facultății de Drept din cadrul Universității Ecologice din București (U.E.B.)*.

Ipostază a activității de cercetare, conferințele științifice naționale și internaționale organizate de U.E.B. s-au impus în calendarul național al activităților de gen, vizând teme și domenii fundamentale, anticipative și de maximă actualitate.

Tema Conferinței, „*Provocări juridice ale unei societăți în tranziție*”, regăsită în titlul volumului, relevă intenția de a aduce în sfera cercetării, centrată tradițional pe aspecte ce derivă din aplicarea dreptului pozitiv, problematica celor mai recente dezvoltări generate de tranziția globală și multidimensională, ce tinde să-și nege natura provizorie și să devină o stare permanentă.

Consecințele digitalizării și noilor tehnologii în planul raporturilor de drept public, asupra procedurilor administrative, judiciare (civile și penale) ori electorale, modul în care tranziția eco-climatică inovează instituții clasice din dreptul civil, dreptul muncii ori dreptul administrativ, sunt elementele centrale ale materialelor științifice prezente în volum.

Plasarea acestor teme de interes global, prin intermediul Conferinței anuale organizată de Universitatea Ecologică din București, în cadrul dezbaterii științifice naționale, este un demers ce servește scopului de a particulariza și surprinde în special impactul unor forme fundamentale de tranziție, precum cele eco-climatică și digitală asupra sistemului juridic național și societății românești în ansamblu.

Tranziția climatică, implicațiile sale asupra prezentului și mai ales în privința viitorului speciei umane, se constituie într-o temă centrală a gândirii ecologice, atât prin dimensiunea, cât și prin noutatea provocărilor pe care le presupun. Importanța extraordinară a ansamblului problematicii încălzirii globale, justificată prin calitatea climei de bun comun și centrată, în privința cauzelor și soluțiilor, pe impactul activităților umane, se reflectă la nivelul tuturor structurilor publice și private, locale, statale și internaționale.

„Revoluția” digitală are ca efect economic și social redefinirea modelului vertical și mediat de schimburi, în favoarea unui model orizontal de rețele, caracterizat prin dezintermediere și individualizare. În același timp, tehnologia digitală este un multiplicator de noi forme de acțiune în comun, a căror dezvoltare are consecințe directe asupra acțiunii publice, contribuind la renovarea legăturii politice dintre stat și cetățean și la îmbogățirea modelului reprezentativ tradițional prin instrumente noi.

Actualitatea problematicii abordate în cadrul ediției 2023 a *Conferinței științifice anuale a Facultății de Drept din cadrul Universității Ecologice din București*, și integrarea celor mai recente idei și concepte relevate de cercetarea națională și internațională în domeniu, se constituie în argumente pentru parcurgerea lucrării.

Coordonatorii

REFLECȚII ASUPRA ROLULUI DOCTRINEI ÎN DEZVOLTAREA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

Prof. univ. dr. MARIETA SAFTA*

Abstract

Current positions regarding the role of the legal researcher, the way he reports and expresses in the studies, more or less activist, the ethical dilemmas but also the usefulness of the research itself, have directed our attention to a theme that finds its place of analysis between the challenges of the transition: the role of scientific research, of doctrine in the development of law in general and, as the object of study of this article, the role of doctrine in the development of constitutional justice. We appreciate that topic is relevant, given the role of constitutional justice in the rule of law, especially from the perspective of the effects of the decisions of the constitutional courts, of continuous shaping of the normative body, which in turn must respond to the challenges of the present, marked by accelerated developments in highly specialized fields, such as ecological, energetic, digital, technological.

Based on the data provided by the jurisprudence of the Constitutional Court of Romania and some benchmarks of comparative law, we will try to determine the place that the doctrine occupies in the arguments of the constitutional judges, whether we are talking about the reasoning of the Court's acts or the separate opinions, or the support that the doctrine provides it for the motivation of the Court referral documents and the points of view expressed by the authorities. This concrete analysis will serve as a basis for debate and reflection on how legal doctrine can support and contribute to shaping constitutional jurisprudence. Against this perspective, the study's main conclusion pleads for a substantial dialogue between the researcher and the constitutional judge, involving exigency and quality on both levels of doctrine and jurisprudence, as long as their mutual influence determines the evolution of the normative system as a whole.

Keywords: *constitutional justice; doctrine; the reasoning of the decisions of the Constitutional Court*

I. Introducere

Dezbateri recente privind locul, rolul, dilemele etice și chiar utilitatea cercetării în drept, coroborate cu cele referitoare la calitatea motivării hotărârilor judecătorești, în condițiile creșterii complexității dreptului, ne-au îndreptat atenția către modul în care doctrina

* Prof. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Titu Maiorescu” din București.

juridică este utilizată în argumentarea instanțelor de control de constituționalitate. Înțelegem prin doctrină știința juridică, cuprinzând analizele, investigațiile, interpretările pe care specialiștii în drept le dau fenomenului juridic.

Am ales justiția constituțională, iar nu pe cea de drept comun, în considerarea rolului și locului ei foarte apropiat de procesul de legiferare, în sensul că deciziile curților constituționale influențează decisiv acest proces. Legislația este, în parte, și rezultatul acțiunii judecătorului constituțional, caracterizat adesea ca fiind un co-legiutor pozitiv și specific. Dat fiind acest rol, utilizarea doctrinei de către instanțele constituționale este relevantă atât din perspectiva „sprijinului” dat judecătorului constituțional și, implicit, a calității hotărârilor pe care acesta le pronunță, cât și din perspectiva legiutorului, implicit a calității legislației, „modelată” de jurisprudența constituțională.

Se pot dezvolta astfel considerații asupra rolului doctrinei ca izvor de drept și, deci, a rolului și profilului cercetătorului jurist în societatea contemporană, văzut de unii autori ca fiind în mod necesar „invizibil”¹, iar de alți autori ca fiind în mod necesar „implicat în viața cetății”². În orice caz, indiscutabil există un „dialog” doctrină-jurisprudență, și este important ca acesta să fie utilizat pentru îmbogățire și consolidare reciprocă³. Deopotrivă însă această temă oferă o perspectivă de reflecție asupra evoluției justiției constituționale înseși și a perspectivelor de dezvoltare prin valorificarea doctrinei. Aceasta este latura cercetării pe care intenționăm să o evidențiem în acest cadru, utilizând ca bază deciziile CCR care trimit explicit la doctrină/literatură juridică. Am încercat o grupare a deciziilor având drept criteriu gradul de valorizare a doctrinei, în sensul de importanță în argumentarea deciziilor. Pe baza datelor obținute, am formulat o serie de concluzii preliminare (temei pentru o cercetare mai amplă), referitoare la rolul doctrinei în motivarea deciziilor CCR.⁴

II. Cadrul legal al invocării doctrinei de către CCR

Cadrul constituțional și legal al organizării și funcționării CCR este dat de dispozițiile art. 142-147 din Constituție și de Legea nr. 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, cu modificările și completările ulterioare⁵. În aplicarea acestora a

¹ F. Lafaille, *L'invisible juriste, Ou de l'intellectuel emascule dans le debat public*, Recueil Dalloz no. 20/795, 26 mai 2022, apud M. Duțu, *De la juristul invizibil la omul de drept al cetății*, Pandectele Române nr. 3/20 iunie 2022 sau, pentru o perspectivă asupra „activismului” cercetătorului în drept, T. Khaitan, *On scholactivism in constitutional studies: Skeptical thoughts*, International Journal of Constitutional Law, Volume 20, Issue 2, April 2022, p. 547-556, <https://doi.org/10.1093/icon/moac039>.

² M. Duțu, *De la juristul invizibil la omul de drept al cetății*, op. cit.

³ A se vedea M. Duțu, *Dialogul jurisprudență-doctrină și necunoscutele sale*, în Pandectele Române nr. 2 din 30 aprilie 2022.

⁴ Cât privește dimensiunea care pune în lumină, în sine, rolul doctrinei și al cercetătorilor dreptului în dezvoltarea justiției constituționale, o vom analiza în cadrul Global Summit on Constitutionalism, 16-18 martie, Austin, Texas, SUA, în articolul *The Role of the Scholars in Constitutional Courts' Reasoning*.

⁵ M. Of. nr. 807 din 3 decembrie 2010.

fost adoptat Regulamentul de organizare și funcționare al Curții, aprobat prin Hotărârea Plenului CCR nr. 6/2012⁶. Regulamentul detaliază, între altele, activitatea premergătoare, în timpul dezbaterilor și după pronunțarea deciziilor CCR.

Regulamentul se referă la doctrină în secțiunea dedicată *Activității premergătoare dezbaterilor*, unde se reține, la art. 47 alin. (5), că „*Judecătorul-raportor, analizând proiectul de raport (n.n. întocmit de magistratul-asistent), punctele de vedere și relațiile cerute, soluțiile din doctrina și jurisprudența română și străină, precum și oricare alt element necesar dezbaterilor, întocmește un raport scris asupra cauzei*”. În mod corespunzător, între atribuțiile magistraților-asistenți sunt consemnate, la art. 12 lit. c), următoarele responsabilități: „*asigură documentația necesară judecătorului-raportor, cu privire la soluțiile din jurisprudență și doctrina română și străină, în dosarele repartizate și întocmesc proiectul de raport*”. De asemenea, alin.(4) al art. 47 din Regulament prevede că „*judecătorul-raportor poate solicita consultații de specialitate unor personalități sau unor instituții, cu aprobarea prealabilă a președintelui Curții Constituționale*.” Așa cum o relevă jurisprudența CCR, aceste consultații pot consta în opinii juridice ale unor specialiști/profesorii reputați în domeniu, însă aceasta este o practică izolată⁷.

Așadar, chiar normele interne ale Curții obligă la studiul doctrinei în materie, inducând ideea unui examen exhaustiv, de natură a asigura o fundamentare cât mai solidă a raportului cauzei, act care, la rândul său, stă la baza deciziei pronunțate de Curte. Nu există însă un „format” al raportului, în sensul de reguli exprese referitoare la structura sa din punct de vedere formal, nici obligația întocmirii unei fișe distincte de doctrină (precum în cazul legislației și jurisprudenței⁸). Ca urmare, în practică, consistența analizei/referirilor la doctrină depinde în mare măsură de judecătorul-raportor și magistratul-asistent desemnați în cauză. Plenul CCR, cu prilejul dezbaterilor asupra cauzei, poate solicita completarea raportului, inclusiv cu doctrina, atunci când o apreciază ca fiind utilă cauzei/nu este lămurit asupra problematicii examinate. Câtă vreme nu există nici obligația consemnării doctrinei în deciziile pronunțate, nu se poate în mod real „evalua” modul în care judecătorul-raportor/magistratul-asistent și apoi Plenul Curții au procedat la examinarea doctrinei în materie. Totuși, analiza empirică pe care am realizat-o poate contura o perspectivă relevantă

⁶ M. Of. nr. 198 din 27 martie 2012.

⁷ A se vedea, de exemplu, Decizia nr. 9/1994, M. Of. nr. 326 din 25 noiembrie 1994: „în baza art. 53 din Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale s-a solicitat punctul de vedere și domniului prof. univ. dr. Gheorghe Beleiu de la Facultatea de Drept din București” sau Decizia nr. 123/2013, M. Of. nr. 214 din 16 aprilie 2013: „în temeiul art. 47 alin. (4) din Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale, aprobat prin Hotărârea Plenului Curții Constituționale nr. 6/2012, publicată în M. Of. nr. 198 din 27 martie 2012, a fost solicitată opinia de specialitate a doamnei profesor universitar doctor emerit Brândușa Ștefănescu”.

⁸ A se vedea art. 19 din Regulament, referitor la atribuțiile personalului de specialitate juridică asimilat magistraților-asistenți, care „are următoarele atribuții: a) *întocmește fișa de legislație internă și de jurisprudență a Curții Constituționale, precum și fișa reactualizată a acestora în dosarele repartizate judecătorilor la ale căror cabinete nu există personal încadrat cu studii superioare juridice; b) întocmește fișa de legislație și jurisprudență internațională, precum și alte documentări, la solicitarea magistratului-asistent desemnat în dosar*”.

asupra canalizării eforturilor de cercetare în cauzele soluționate de Curte. Vom analiza, în continuare, cum se reflectă dispozițiile legale citate în practica CCR.

III. Utilizarea doctrinei în jurisprudența CCR

1. Câteva date statistice și considerații preliminare

Potrivit datelor publicate pe pagina de internet a CCR, de la înființare (1992) și până în prezent⁹ CCR a pronunțat un număr total de 22661 acte. Dintre acestea, un număr de 973 sunt decizii de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate. Întrucât nu există o statistică oficială pe tema abordată de noi, iar motorul de căutare oferit pe pagina CCR nu permite o identificare a actelor în care a fost menționată doctrina, am apelat la un program de legislație pe care l-am apreciat ca fiind cel mai util cercetării noastre, pentru a filtra jurisprudența după cuvinte-cheie. Utilizând respectivul program, am identificat un număr de 707 decizii ale CCR în care este utilizat cuvântul „doctrină” (dintre care 116 sunt decizii de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate) și un număr de 154 în care este utilizată sintagma „literatură de specialitate” (dintre care un număr de 32 sunt decizii de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate).

Dacă numărul total de decizii care trimit la doctrină/literatura de specialitate identificate (861) nu este în sine concludent față de numărul total al actelor Curții (22661), coroborarea cu raportul între aceiași itemi atunci când observăm deciziile de admitere (148 din totalul de 973) prezintă relevanță pentru cercetarea noastră. Relevanța trebuie apreciată și în contextul în care un procent semnificativ din numărul total de acte ale CCR este dat de deciziile prin care instanța constituțională respinge sesizările ca inadmisibile fără a intra în examinarea fondului cauzei (în ultimii ani, cam o treime potrivit cercetărilor noastre¹⁰), precum și de deciziile pronunțate în cauze repetitive (aceiași obiect, aceleași critici), în care CCR invocă propria jurisprudență. Întrucât procentul covârșitor al deciziilor de respingere cuprinde cele două situații, este evident de ce nu se apelează la doctrină, respectiv pentru faptul că CCR nu intră în examinarea fondului sau pentru că problema de constituționalitate este dezlegată, impunându-se în baza precedentului.

Vom reține deci pentru studiul nostru situația deciziilor de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate (care au efectele cele mai radicale, deoarece conduc în mod direct la modificarea legislației în condițiile art. 147 din Constituția României¹¹). Astfel cum rezultă din datele prezentate, întrebuintarea „vizibilă” în acest caz (în sens de menționare expresă) a doctrinei ocupă un loc semnificativ, tinzând către o cincime din deciziile Curții. Am

⁹ Însemnând 31.01.2023, potrivit www.ccr.ro, https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2023/02/SinRoNew_jan.pdf, accesat la 16.02.2023.

¹⁰ T. Toader, M. Safta, *Ghid de admisibilitate la Curtea Constituțională*, Ed. Hamangiu, București, 2021.

¹¹ Care obligă legiuitorul să pună în acord reglementarea constatată neconstituțională cu Constituția/decizia CCR.

utilizat exprimarea „întrebunțare vizibilă” întrucât atât experiența personală, a lucrului efectiv în dosare timp de aproape două decenii, cât și cadrul legal care configurează activitatea jurisdicțională a Curții (la care ne-am referit mai sus), conduc la concluzia că valorificarea doctrinei poate fi expresă sau implicită. Cu alte cuvinte, studiul doctrinei selectate în raportul care stă la baza deciziei poate să aibă o valorificare explicită în decizia redactată (în diverse modalități la care ne vom referi la următoarele puncte) sau doar să servească la documentarea judecătorului/judecătorilor Curții, fără a se simți nevoia menționării ei la redactare. În unele decizii pare a se opta pentru un fel de cale de mijloc, în sensul că CCR lasă cititorul să înțeleagă că a avut în vedere doctrina, câtă vreme în considerentele deciziilor se menționează existența unor „*interpretări diferite în doctrină*”¹² sau „*controverse doctrinare*”¹³, fără a se da însă a se explicita sau da vreun efect/pondere în motivare.

Așa cum arătat și mai sus, nu există obligația legală a menționării doctrinei în decizii (legislația referindu-se doar la rapoarte) și nici criterii clare pentru opțiunea de a fi sau nu utilizată explicit. Cercetarea noastră, relevând procentul semnificativ al referirilor la doctrină în deciziile de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate, ne conduce însă la identificarea unei constatări preliminare, în sensul că judecătorul constituțional simte nevoia unei mai largi/consistente/credibile fundamentări a unor astfel de decizii. Doctrina apare ca un punct de sprijin al raționamentului judecătorului, un reper obiectiv, adesea alături de jurisprudența proprie a Curții, a altor instanțe constituționale, a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) sau Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). De altfel, ca regulă, deciziile de admitere sunt cel mai consistent argumentate.

Din lecturarea celor 148 de decizii de admitere selectate prin utilizarea de cuvinte-cheie, se mai constată că doctrina este utilizată nu doar de CCR în construcția argumentării, ci și de părțile/autoritățile care exprimă puncte de vedere în dosar¹⁴ sau/și de judecătorii care redactează opinii separate¹⁵ (adesea cu mai multă acuratețe decât în considerentele deciziei, în sensul de trimitere la autor/lucrare).

¹² Decizia nr. 1/1995, M. Of. nr. 66 din 11 aprilie 1995.

¹³ Decizia nr. 96 din 24 septembrie 1996.

¹⁴ A se vedea dec. nr. 139/2019, 85/2020, 459/2014, 61/2017, 1009/2009, 235/2020, 239/2020 (unde Guvernul indica și lucrarea), 238/2020, 66/1998, 432/2016, 542/2015, 308/2016, 710/2016, 361/2016, 776/2020, 648/2020, 537/2018, 258/2017, 354/2018, 452/2018, 643/2020, 907/2020, 58/2020, 118/2018, 534/2018, 802/2018, 466/2019, 875/2020, 26/2019, 560/2018, 624/2016, 69/2021.

¹⁵ Decizia nr. 969/2007, M. Of. nr. 816 din 29 noiembrie 2007, dec. nr. 234/1999 M. Of. nr. 149 din 11 aprilie 2000, dec. nr. 45/1998, M. Of. nr. 182/18 martie 1998, dec. nr. 1202/2010, M. Of. nr. 743 din 8 noiembrie 2010, dec. nr. 297/2018 (și în motivare), M. Of. nr. 518 25 iunie 2018, dec. nr. 732/2009 M. Of. nr. 398 din 11 iunie 2009, dec. nr. 15/2000, M. Of. nr. 267 din 14 iunie 2000, dec. nr. 759/2017, M. Of. nr. 108 din 5 februarie 2018, dec. nr. 748/2015, M. Of. nr. 71 din 1 februarie 2016, dec. nr. 818/2019 M. Of. nr. 561 din 29 iunie 2020, dec. nr. 26/2019, M. Of. nr. 193 din 12 martie 2019, dec. nr. 504/2019, M. Of. nr. 801 din 3 octombrie 2019 (și în motivare), dec. nr. 136/2018, M. Of. nr. 383 din 4 mai 2018.

2. Doctrina, rol explicativ al conceptelor juridice utilizate

În multe decizii ale CCR, invocarea doctrinei apare atunci când se prezintă înțelesul unor noțiuni juridice utilizate în considerente, doctrina servind la facilitarea înțelegerii noțiunilor juridice. Curtea folosește terminologie/definiții/caracterizări/ clasificări doctrinare, atunci când se referă, de exemplu, la instituțiile „tradiționale ale contenciosului administrativ, denumite în doctrină contenciosul administrativ și tutela administrativă”¹⁶, principii precum „nominalismul”¹⁷, sau „majoritatea decide, opoziția se exprimă”¹⁸, sau pentru a caracteriza instituții juridice precum contradictorialitatea¹⁹, sancțiunile în materie procedurală civilă²⁰, calitatea de pârât în procesele de contencios administrativ²¹, precedentul judiciar²², „securitate națională”²³, „impozite și taxe”²⁴, „funcționar public” și de „funcționar”²⁵ termenii de procedură în legătură cu folosirea căilor de atac²⁶, „instanță”²⁷, „incompatibilitate”²⁸, „servicii publice deconcentrate”²⁹, sintagma „ansamblul relațiilor privind conviețuirea socială” utilizată de legea penală³⁰, „prin alte locuri decât cele stabilite pentru controlul vamal” în reglementarea infrațiunii de contrabandă³¹, conceptul de „individualizare judiciară a pedepsei”³², instanțele competente în procedura desființării unui înscris³³, caracterizarea măsurii confiscării averii³⁴, diferența dintre sintagme precum „prejudiciu cauzat” și „pretențiile părții civile”³⁵ sau caracterizarea dreptului de recurs³⁶.

Ca regulă, aceste decizii sunt construite pornind de la precizarea cadrului juridic cuprinzând norma/soluția legislativă criticată, în raport de care Curtea își construiește apoi analiza de constituționalitate. În acest tip de decizii, doctrina nu pare a „cântări” în procesul

¹⁶ Decizia nr. 137/ 1994, M. Of. nr. din 2 februarie 1995.

¹⁷ Decizia nr. 62/2017, M. Of. nr. 161 din 3 martie 2017.

¹⁸ Decizia nr. 442/2014, M. Of. nr. 565 din 30 iulie 2014, dec. nr. 137/2022, M. Of. nr. 327 din 4 aprilie 2022.

¹⁹ Decizia nr. 641/2014, M. Of. nr. 887 din 5 decembrie 2014, dec. nr. 404/2022/ M. Of. nr. 1092 din 14 noiembrie 2022.

²⁰ Decizia nr. 377/2017, M. Of. nr. 586 din 21 iulie 2017.

²¹ Decizia nr. 889/2015, M. Of. nr. 123 din 17 februarie 2016.

²² Decizia nr. 838/2009, M. Of. nr. 461 din 3 iulie 2009.

²³ Decizia nr. 91/2018 M. Of. nr. 348 din 20 aprilie 2018.

²⁴ Decizia nr. 900/2020 M. Of. nr. 1274 din 22 decembrie 2020.

²⁵ Decizia nr. 2/2014, M. Of. nr. 71 din 29 ianuarie 2014.

²⁶ Decizia nr. 501/2016, M. Of. nr. 733 din 21 septembrie 2016.

²⁷ Decizia nr. 21/1995, M. Of. nr. 55 din 23 martie 1995.

²⁸ Decizia nr. 87/2019, M. Of. nr. 498 din 19 iunie 2019.

²⁹ Decizia nr. 1257/2009, M. Of. nr. 758 din 2009.

³⁰ Decizia nr. 451/2018, M. Of. nr. 646 din 25 iulie 2018.

³¹ Decizia nr. 176/2022, M. Of. nr. 451 din 5 mai 2022.

³² Decizia nr. 536/2016. M. Of. nr. 730 din 21 septembrie 2016, dec. nr. 582/2016, M. Of. nr. 731 din 21 septembrie 2016.

³³ Decizia nr. 166/2015, M. Of. nr. 264 din 21 aprilie 2015.

³⁴ Decizia nr. 356/2014, M. Of. nr. 691 din 22 septembrie 2014.

³⁵ Decizia nr. 867/2021, M. Of. nr. 325 din 1 aprilie 2022.

³⁶ Decizia nr. 244/2017, M. Of. nr. 529 din 6 iulie 2017.

decizional, în sensul de argument pe care se bazează judecătorul constituțional, fiind utilizată mai degrabă cu rol explicative, pentru a preciza contextul normativ.

3. Doctrina, premisă/„reper obiectiv” al argumentării constituționale

Într-un registru superior al valorizării doctrinei se înscriu deciziile în care CCR folosește explicații/definiții/dezvoltări doctrinare ale unor concepte/instituții juridice, plasându-le în poziția de premise ale argumentării, sens în care doctrina apare caracterizată, alături de jurisprudență, ca reprezentând un „reper obiectiv”. Diferența față de situația precedentă menționată este de nuanță, în sensul de „greutate” a doctrinei în argumentarea judecătorului constituțional. Evaluarea doctrinară, făcând corp comun cu normele legale interpretate, fundamentează evaluarea constituționalității normei care ține seama de acea interpretare, luându-și mai mult sau mai puțin explicit ca „aliat” doctrina.

CCR a reținut astfel într-o cauză că *„legiuitorul utilizează în reglementarea scopului de ocrotire a relațiilor sociale privind securitatea și sănătatea muncii o sintagmă, respectiv „consecințe deosebite” despre care, pe lângă absența unei definiții în chiar cuprinsul legii, nici doctrina și nici jurisprudența în materie nu au dezvoltat noțiuni criticate un înțeles consacrat care să constituie un reper obiectiv în funcție de care să poată fi apreciat conținutul acesteia”*³⁷. *Per a contrario*, putem înțelege că dacă doctrina ar fi dezvoltat un înțeles „consacrat” al sintagmei criticate, nu ar mai fi fost necesară intervenția legiuitorului pentru a o defini, și deci criticile ar fi fost lipsite de suport? Credem că, mai degrabă, este evidențiată o dificultate întâmpinată în doctrină, ce pare a fi utilizată ca argument hotărâtor pentru constatarea neconstituționalității normei criticate pentru lipsa de claritate și precizie.

O valorizare similară pare să rezulte dintr-o altă decizie în care, analizând redactarea unui text din procedura civilă referitor la punerea soluției la dispoziția părților mijlocirea grefei instanței, Curtea a reținut că *„însăși doctrina de drept procesual civil s-a arătat surprinsă de limitarea ipotezelor în care acest mijloc de realizare a publicității hotărârii a fost reglementat pe cale de excepție numai în situația amânării pronunțării reglementate de art. 396 alin. (2) C. pr. civ.”*³⁸. Tot astfel, CCR reține într-o altă cauză că *„și doctrina relevă faptul că, față de procedura de înregistrare și soluționare a căii de atac a contestației formulate împotriva încheierilor prin care judecătorul de drepturi și libertăți dispune asupra unor măsuri preventive în cursul urmăririi penale, în procedura plângerii nu se prevede un termen în care procurorul trebuie să înainteze dosarul cauzei către judecătorul de drepturi și libertăți, nici vreun termen procedural în interiorul căruia trebuie soluționată plângerea”*³⁹.

Într-o decizie, Curtea pornește de la premisa că *„sub imperiul Codului civil din 1864 atât doctrina, cât și practica au recunoscut posibilitatea aplicării teoriei impreviziunii în cazul în care un eveniment excepțional și exterior voinței părților ce nu putea fi prevăzut*

³⁷ Decizia nr. 513/2017, M. Of. nr. 578 din 19 iulie 2017.

³⁸ Decizia nr. 454/2018, M. Of. nr. 836 din 1 octombrie 2018.

³⁹ Decizia nr. 17/2017, M. Of. nr. 261 din 13 aprilie 2017.

*în mod rezonabil de acestea la data încheierii contractului ar face excesiv de oneroasă executarea obligației debitorului*⁴⁰ iar, într-o alta, pornește de la premisa stabilită în doctrină cu privire la calificarea unui termen de procedură vizând motivarea hotărârilor judecătorești, premisă hotărâtoare în orientarea soluției CCR: *„potrivit art. 406 alin. (1) și (2) C. pr. pen., hotărârea se redactează în cel mult 30 de zile de la pronunțare, (...) Practica judiciară și doctrina au statuat că termenul menționat este un termen de recomandare*”⁴¹.

În alte cauze, Curtea își susține raționamentele aducând ca argument/„aliat” doctrina, de exemplu atunci când *„constată că adoptarea legii, ca parte a procesului legislativ, vizează votul final exercitat de către Parlament asupra ansamblului legii. În acest sens se pronunță atât doctrina juridică din România, cât și cea străină*”⁴² sau când reține că *„în doctrină se admite existența unei discriminări pozitive, reglementată chiar de unele texte constituționale, care impun unele măsuri de protecție socială*”⁴³. Deși exprimarea este destul de imprecisă, remarcăm o autoritate recunoscută doctrinei deopotrivă în privința interpretării textelor constituționale.

Doctrina poate apărea plasată în rând cu jurisprudența instanțelor sau chiar cu autoritate mai mare, în sensul că aceasta din urmă s-a construit pe doctrină, așa cum se arată explicit într-o decizie prin care CCR reține că *„atât în doctrină, cât și în practica instanțelor s-a pus întrebarea ce se poate face în situațiile în care intervine un impediment legal care face imposibilă pronunțarea unei hotărâri penale pentru stabilirea acestor infracțiuni. Soluția, preconizată de literatura juridică și însușită în jurisprudență, era ca stabilirea săvârșirii infracțiunilor să se facă de către însăși instanța de revizuire, prin aplicarea sistemului probator de drept comun în materie, care se va administra în cursul revizuirii*”⁴⁴.

În unele cauze, Curtea evidențiază că și-a fundamentat jurisprudența pe doctrină, arătând că *„în jurisprudența instanței de contencios constituțional, valorificându-se cele reținute în doctrină, a fost conturat conținutul art. 136 alin. (2) și (3) din Legea fundamentală, prin raportare la prevederile Codului civil, sub aspectul actului normativ prin care se face trecerea bunurilor din domeniul public al statului în domeniul public al unităților administrativ-teritoriale sau invers*”⁴⁵. Alteori, Curtea plasează doctrina în rând cu propria jurisprudență (care este general obligatorie), atunci când reține, de exemplu, că *„atât doctrina de specialitate, cât și jurisprudența Curții Constituționale (...) sunt în sensul că limitele sesizării Parlamentului pentru reexaminarea legii sunt definite de cererea de reexaminare*”⁴⁶.

⁴⁰ Decizia nr. 623/2016, M. Of. nr. 53 din 18 ianuarie 2017.

⁴¹ Decizia nr. 233/2021, M. Of. nr. 508 din 17 mai 2021.

⁴² Decizia nr. 730/2017, M. Of. nr. 1043 din 29 decembrie 2017.

⁴³ Decizia nr. 646/2020, M. Of. nr. 1197 din 9 decembrie 2020.

⁴⁴ Decizia nr. 66/2008, M. Of. nr. 142 din 25 februarie 2008.

⁴⁵ Decizia nr. 406 /2016, M. Of. nr. 533 din 15 iulie 2016.

⁴⁶ Decizia nr. 30/2016, M. Of. nr. 117 din 16 februarie 2016, dec. nr. 31/2016, M. Of. nr. 117 din 16 februarie 2016.

De asemenea, CCR aduce ca „aliat” doctrina atunci când formulează recomandări, ceea ce denotă, din nou, o autoritate specială dată acesteia, precum într-o cauză în care Curtea a reținut că „în legătură cu neconstituționalitatea Legii nr. 115/1999 privind responsabilitatea ministerială s-a pronunțat prin mai multe decizii, precum și că în doctrină au fost exprimate critici referitoare la unele dintre prevederile acesteia, astfel încât apreciază că este cazul a se proceda la reexaminarea, în ansamblu, a legii, care să răspundă tuturor observațiilor formulate”⁴⁷ (adică, înțelegem, legiuitorul trebuie să răspundă și observațiilor doctrinei).

4. Motivarea „jalonată” de doctrină

Dacă la punctul precedent am selectat decizii pe un criteriu calitativ/adică al „greutății” doctrinei în motivare, la acest punct adăugăm și un criteriu cantitativ. Exemplele selectate în această secțiune se deosebesc de cele de la punctele precedente prin faptul că doctrina jalonează argumentarea, ca un „schelet” sau „suport” pe care apoi Curtea dezvoltă considerentele sale.

De exemplu, în decizia prin care a constatat neconstituționalitatea soluției legislative cuprinsă în art. 118 C. pr. pen., care nu reglementează dreptul martorului la tăcere și la neautoincriminare, este neconstituțională⁴⁸, CCR a utilizat trimiteri la doctrină în par. 25 (principiului *ultima ratio* în materie penală), în par. 36 (Curtea a reținut opiniile doctrinare potrivit cărora dreptul la tăcere și dreptul de a nu contribui la propria incriminare decurg din respectarea prezumției de nevinovăție, fiind garanții ale acesteia), par. 61 (citată doctrina care a reținut că „elaborarea proiectului noului Cod de procedură penală a avut în vedere așezarea procesului penal pe pilonii unor noi principii care, alături de cele clasice, să contribuie la o mai bună înfăptuire a justiției penale cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului; noile reguli au scopul de a asigura preeminența dreptului, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [...] astfel poate fi asigurată fiabilitatea procesului penal ce presupune [...] un sistem de probe care să permită evitarea erorilor judiciare și respectarea demnității umane”), par. 73 („în mod constant, jurisprudența și doctrina au reținut că principiul aflării adevărului impune organelor judiciare obligația de a asigura, pe bază de probe administrate cu respectarea caracterului echitabil al procedurii, aflarea adevărului judiciar cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectată de săvârșirea unei infracțiuni”). par. 80 (în două rânduri, prin citarea deciziilor Înaltei Curți de Casație și Justiție care, la rândul său, trimite la doctrină privind calitatea de martor). În aceeași decizia doctrina este invocată și în consistenta opinie separată.

Similar și-a construit CCR argumentarea și în decizia prin care a constatat că dispozițiile art. 5 C. pen. sunt constituționale în măsura în care nu permit combinarea prevederilor din legi succesive în stabilirea și aplicarea legii penale mai favorabile, o

⁴⁷ Decizia nr. 472/2008, M. Of. nr. 336 din 30 aprilie 2008.

⁴⁸ Decizia nr. 236/2020, M. Of. nr. 597 din 8 iulie 2020.